

**A szabványügy és a magyar nyelv:
a szabványosítás online forrásai az információszerzés,
a terminológiai munka és az oktatás szolgálatában***

1. A magyar szabványok és a magyar nyelv

Magyarországon az évente bevezetésre kerülő európai szabványok közel 80%-a, az összes érvényben lévő nemzeti szabvány mintegy 66%-a angol nyelvű magyar szabvány (Fóris–Sermann 2010: 43): az országban alkalmazandó szabványoknak tehát (sajnos) csak a kisebbik hányada érhető el a többnyire magyar anyanyelvű szabványfelhasználók számára magyar nyelven. A szabványok értelmezésének esetleges gyakorlati nehézségein túl mindez fontos nyelvi, főként az egyes szaknyelvek állapotával kapcsolatos kérdéseket is felvet. A magyarul ki nem adott szabványokban foglalt szakkifejezéseknek, terminusoknak kialakulhatnak-e ilyen körülmények között a magyar megfelelőik? Egyes magyar nyelvű terminusok hiánya hosszú távon nem veszélyezteti-e az eredményes anyanyelvi szakmai kommunikációt? A szaknyelvek korszerűsítésében elegendő megoldást jelent-e a fordítás? A szabványok magyarra fordítása során kik és milyen ismeretek birtokában végzik a szaknyelvi terminológia egységesítésével kapcsolatos munkát?

A fogalmakat jelölő terminusok jelentésének megértéséhez, komplex rendszerük átlátásához megfelelő szakmai tudásra van szükség. A terminusok megalkotása, definiálása, jelentésvizonyaik feltérképezése és leírása, az idegen nyelvi ekvivalenciák azonosítása a szaknyelvi korpuszbővítést szolgálja, és mint ilyen, egyben jellegzetes alkalmazott nyelvészeti feladat is. Egy-egy szakma kiváló képviselőitől – hacsak nem részesülnek célzott nyelvészeti képzésben is – nem várható el, hogy járatosak legyenek a modern nyelvtudományban, és – pusztán azért, mert magyar anyanyelvűek – képeseknek bizonyuljanak azonosítani és tevékenységük során megfelelően alkalmazni azokat a lényeges különbségtételeket, amelyek mentén a modern terminológiai elvek a 20. század elejének purista szemléletű nyelvművelésétől elkülönülnek. A szabványügyben dolgozó szakemberek a magyar szaknyelvi terminológia egységesítése érdekében végzett munkájuk során jelenleg sajnos többnyire nélkülözni kénytelenek a magyar nyelvészek, a mai nyelvészet segítségét.

* Köszönöm Fóris Ágotának a dolgozat végső változatának kialakításában nyújtott szakmai segítségét.

2. A szabványok és a szabványosítás szinterei

Mértékegységek, elektrotechnikai eszközök, postai szolgáltatások, építőipar, élelmiszer-biztonság: néhány olyan terület, ahol szabványok sokaságának betartása és betartatása biztosítja, hogy a modern világ hatékonyságra, biztonságra és kényelemre oly sokat adó emberét ne érje kellemetlen meglepetés. Mindennapjainkban valamennyien számos szabványosított terméket használunk (pl. hitelkártya, mikrosütő, ólommentes benzin), szabványosított szolgáltatást (pl. tömegközlekedés, internet-hozzáférés biztosítása, fordítás) veszünk igénybe. A szabványosítás (standardization) és megfelelőségértékelés (conformity assessment) életminőséget meghatározó jelentőségét – a műszaki értelmiség kivételével – azonban csak kevesen ismerik fel, és bár a szabványosítás nyújtotta előnyöket valamennyien elfogadjuk és élvezzük, a szabványok világáról jellemzően alig-alig rendelkezünk ismeretekkel.

A szabvány közmegegyezéssel létrehozott és egy hivatalosan elismert szervezet által jóváhagyott, tevékenységekre vagy azok eredményeire vonatkozó dokumentum, amely – általános és ismételt, következetes alkalmazásra – szabályokat, irányelveket, megoldásokat, jellemzőket fogalmaz meg a rendező hatás adott feltételek között kivitelezhető legkedvezőbb fokának elérése céljából (vö. 1995. évi XXVIII. törvény a nemzeti szabványosításról; idézi Pónyai 2010: 3–4). A szabványoknak a tudomány, a technika és a gyakorlat korszerű eredményein kell alapulnia és a közösség javának előmozdítását kell szolgálnia (vö. ISO/IEC Guide 2:2004 „Standardization and related activities – General vocabulary”). A szabványok szövege műszaki előírásokat és egyéb kitételeket tartalmaz. A szabványok tartalmának kidolgozása szakmai közösségek által, koordinált, nyílt eljárás során történik: a magán- és közszférából egyaránt kikerülő érdekelt felek (gyártók, vállalatok, intézmények, fogyasztók, felhasználók, kereskedők, szakértők stb.) képviselőit tömörítő, önkéntes alapon szerveződő műszaki bizottságok a szabványfejlesztési eljárás során egyeztető tárgyalásokat folytatnak, ennek eredményeként szabványtervezetet dolgoznak ki, amelyet nyilvános vitára bocsátanak, és a beérkező megjegyzések tanulságait is beépítve a végleges változatba, a szabványt valamely erre a célra létrehozott testület jóváhagyása után kiadják. A munka jellemzően magas költségeit befektetők: jórészt az ipar, a résztvevők és/vagy a szabványfejlesztő szervezet fizeti (<http://www.bsieducation.org/Education/about/what-is-a-standard.shtml>; <http://www.standardslearn.org/lessons.aspx?key=45>).

Ma a szabványok alkalmazása jellemzően önkéntes. Egyes törvények és szabályozások azonban megkívánhatják bizonyos szabványok kötelező jellegű betartását. A szabványok alkalmazásának gazdasági és társadalmi haszna nyilvánvaló: a szabványokban foglaltak követése biztosítja a termékek költséghatékony előállítását, a jó minőséget, a maximális funkcionalitást, a széles körű kompatibilitást, a rendszeres cserélhetőséget, az állandó biztonságot, a környezet védelmét; valamint hozzájárul a szolgáltatások és folyamatok magas színvonalának megteremtéséhez és fenntartásához. A szabványok előírásainak betartásával az alkalmazók számára lényeges járulékos költségek nélkül nagyobb nemzetközi piaci részesedés megszerzésére van mód, amely akár az egész világra kiterjedő értékesítés lehetőségének megteremtését is magában foglalja (<http://www.standardslearn.org/lessons.aspx?key=43>).

A hivatalos szabványosítás ma több szintéren: nemzeti, regionális és nemzetközi szinten folyik. Az ún. *de facto szabványok* kidolgozása nem hivatalos – szakmai, iparágazati, illetve vállalati – szabványosítási eljárások során történik (vö. Galinski–Weissinger 2010: 11). Az egyes, saját szakterületükön szabványok kidolgozására vállalkozó cégek, (kis)vállalkozások, intézmények, szakmai, ipari, kereskedelmi és szabványfejlesztési testületek munkáját minden országban egy nemzeti szabványügyi szervezet fogja össze, amely a kormányzat által meghatalmazott és elismert, ám attól függetlenül működő, önkormányzattal és nyilvántartott, önkéntes tagsággal rendelkező, önálló gazdálkodást folytató nonprofit köztestület. A nemzeti szabványügyi szervezetek feladata kettős: egy oldalról a nemzetközi, a regionális és a nemzeti szabványok összeegyeztetésén dolgoznak (előbbieket bevezetik az adott ország szabványosítási gyakorlatába, ezzel egy időben visszavonják az ellentmondó nemzeti szabványokat); más oldalról igyekeznek a nemzeti érdekeket képviselni a regionális és a nemzetközi szabványosítási folyamatokban, ezért a nemzeti szabványügyi testületek rendszerint tagjai a területileg illetékes főbb regionális és a mértékadó nemzetközi szabványosítási szervezeteknek.

A regionális szabványügyi testületek a belső, egységes régiós piac kialakításában, hatékony működésének fenntartásában játszanak jelentős szerepet, valamint a térség érdekképviseletét látják el a szabványosítás világméretű, nemzetközi gyakorlatában. Szabványosítás tekintetében a következő régiókat kell számon tartanunk: Afrika, Észak- és Dél-Amerika, Ázsia csendes-óceáni része, Európa és a Közép-Kelet. A nemzetközi szabványügyi szervezetek az egész világra kiterjedően koordinálják a szabványok kidolgozását, alkalmazását, tevékenységükkel a termékek, folyamatok és szolgáltatások széles körű cseréjét teszik lehetővé, elősegítve a tudományos innováció gyors piaci megjelenését, a szabad kereskedelem és a világgazdaság fejlődését.

Regionális és nemzetközi szinten a szabványosítani kívánt területek szerint (pl. általános, elektrotechnikai, távközlési szabványok kidolgozása) több szervezettel számolhatunk. Az európai regionális szabványosítás három legjelentősebb szervezete az Európai Szabványügyi Bizottság (European Committee for Standardization, CEN; alapítva: 1961-ben), az Európai Elektronikai Szabványügyi Bizottság (European Committee for Electrotechnical Standardization, CENELEC; alapítva: 1973-ban) és az Európai Távközlési Szabványügyi Intézet (European Telecommunications Standards Institute, ETSI; alapítva: 1988-ban). A nemzetközi szabványosítási tevékenységet pedig alapvetően a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (International Organization for Standardization, ISO; alapítva: 1947-ben), a Nemzetközi Elektrotechnikai Bizottság (International Electrotechnical Commission, IEC; alapítva: 1906-ban) és a Nemzetközi Távközlési Egyesület Telekommunikációs Szabványügyi Szektor (International Telecommunication Union Telecommunication Standardization Sector, ITU-T; alapítva: 1865-ben) irányítja. A magyarországi szabványosítási gyakorlatért felelős Magyar Szabványügyi Testület (MSZT) tagja az ISO-nak, az IEC-nek, a CEN-nek és a CENELEC-nek, de együttműködik az ETSI-vel is (<http://www.cen.eu>, <http://www.cenelec.eu>, <http://www.etsi.org>, <http://www.iso.org>, <http://www.iec.ch>, <http://www.itu.int/ITU-T>, <http://www.mszt.hu>; a szervezetek munkájáról részletesebben l. Bölcskei 2010).

Történetileg a szabványok többsége egymással párhuzamosan kidolgozott nemzeti szabvány volt, amelyek egy-egy ország belkereskedelmének megteremtésében, élénkítésében kaptak szerepet. A globalizálódó ipari termelés utóbbi időben történő kibontakozása azonban egyre inkább az egyszer megalkotandó, nemzetközi hatókörű szabványok fejlesztését kívánja meg. Az American National Standards Institute (ANSI) adatai szerint egy évtizeddel ezelőtt az európai országok szabványügyi testületei tevékenységük 80%-ában nemzeti szabványokat dolgoztak ki, és csak 20%-ban foglalkoztak a közös európai és a nemzetközi szabványok fejlesztésével; mára ez az arány a világgazdasági trendek változásával összhangban megfordult (<http://www.standardslearn.org/lessons.aspx?key=43>).

3. Szabványügyi információk a világhálón

A szabványügy nemzetközi nyelve az angol. Az európai regionális szabványosítással foglalkozó szervezetek, valamint az IEC webhelye angol nyelvű, az ISO pedig angol és francia nyelvű honlapot üzemeltet. Az ITU-T a linkeket ugyan megadja arabul, kínaiul, spanyolul, franciául és oroszul is, az érdemi információ azonban inkább csak angol nyelven jelenik meg a weblapokon. Tekintve, hogy a magyar szabványosítási tevékenységek erősen függenek a regionális gyakorlattól (az európai szabványokat kötelező bevezetni az EU tagországaiban a belső piac egységességének megteremtésére), és hogy a szabványok változékony világában a honlapok a gyors információszerzés eszközeivé váltak, gazdasági jelentősége van annak, hogy a magyar szakemberek, illetve az ipar képviselői milyen nyelven, nyelveken ismerkedhetnek meg a legújabb szabványügyi eredményekkel, kívánalmakkal. Nem kell túlságosan hosszan böngészni az egyes szabványügyi szervezetek honlapjait ahhoz, hogy kiderüljön: angol nyelven sokszorosan több szabványosítási ismerethez, aktuális információhoz juthatunk hozzá, mint magyarul. A honlapok a kiadott és a fejlesztés alatt álló regionális és nemzetközi hatókörű szabványokról, az egyes szabványügyi szervezetek munkájáról leginkább angol nyelven nyújtanak tájékoztatást. Megbízható angol nyelvtudás nélkül tehát kevés esélye van a szabványok vagy a szabványügy iránt érdeklődő magyar szakembereknek a pontos tájékozódásra (jelen írás is szükségszerűen az angol nyelvű weblapok információira épít).

A nemzeti szabványügyi szervezetek a részletesebb információkat nemzeti nyelvű oldalakon, a várható nemzetközi érdeklődésnek megfelelő tartalmakat pedig leggyakrabban angol nyelvű weblapokon teszik elérhetővé az interneten. A brit nemzeti szabványosítást irányító intézmény, a British Standards Institution Group (BSI Group) ugyanakkor 29 ország, régió számára kínál többnyire nemzeti nyelvű egyéni tartalmakat webhelyén. A magyar szakemberek a „Rest of Europe” kategóriában kaphatnak Európának, a Közép-Keletnek és Afrikának közösen szánt szabványügyi információkat angolul (<http://www.bsi-emea.com/index.xalter>). A nemzeti testületek honlapjainak felépítése, a közzétett információk jellege alapján jelentős különbségeket figyelhetünk meg a tekintetben is, hogy az egyes nemzeti szabványügyi szervezetek vajon kikre számítanak a honlapok olvasóiként. Az MSZT magyar

nyelvű honlapja (<http://www.mszt.hu>) érzékelhetően a szabványok alkalmazóit tekintve elsődleges célközönségnek, főként az őket érdeklő információkat (pl. a szabványvásárlás lehetőségei, az online szabványkönyvtár tesztváltozata, a testület által kínált szolgáltatások) teszi közzé webhelyén. A szlovákiai Slovenský ústav technickej normalizácie (SUTN) láthatóan a szakemberek eredményes munkáját törekszik elősegíteni (pl. Mőj Profil menüpont; <http://www.sutn.sk>). A brit és az egyesült államokbeli szervezetek (a BSI és az ANSI) önálló, a szabványügyi alapismeretek oktatását közérthető módon megvalósító interaktív, angol nyelvű webhelyeket is üzemeltetnek (l. 5. pont), azaz nemcsak a szabványok leendő alkalmazóit, illetve a szabványüggyel már foglalkozó szakembereket kívánják megszólítani, hanem a lehető legszélesebb közönséget igyekeznek meggyőzni a szabványosítás jelentőségéről, tájékoztatást adva a személyes részvétel lehetőségeiről is.

4. A terminológiai munka a szabványügyben

A szabványügyi terminológiai munka a szabványokban jelentkező terminusok meghatározására, gyűjtésére, egységesítésére (szabványosítására), összehangolására (harmonizációjára) és közreadására terjed ki. Az alábbiakban két, e munkálatokkal kapcsolatos alapfogalmat ismertetünk; illetve néhány, a szabványosítás során megalkotott terminológiával foglalkozó szervezetet, internetes forrást és magyar vonatkozásban is jelentős eredményt mutatunk be.

4.1. Terminológiai szabványosítás, terminológiai harmonizáció

A szabványok jó része a szövegben foglalt terminusok definiálásával kezdődik. A több terület szabványosításában is részt vállaló két nagy testületet tekintve: az ISO működése megkezdése óta, saját nyilvántartása szerint, több mint 18.500 nemzetközi szabványt adott ki; a CEN mintegy 14 134 saját szabványt tart számon, amelyek száma évente közel 1100 kiadott dokumentummal bővül (http://www.iso.org/iso/about/the_iso_story.htm, <http://www.cen.eu/cen/AboutUs/Statistics/Pages/default.aspx>). A szabványok ilyen hatalmas mennyisége mellett – még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a technikai fejlődés következtében a szabványok egy részét időről időre visszavonják – érthető, hogy a szabványügyi szervezetek töreksenek a szabványok szövegében előkerülő nagyszámú terminus egységes kezelésének biztosítására szolgáló módszerek, megoldások kidolgozására. Ezt az alapvető célt szolgálja a terminológiai szabványosítási, illetve harmonizációs munka.

A terminológiai szabványosítás a terminushasználatot egy nyelven belül, egy domináns bázismodell alapján egységesíti, azzal a céllal, hogy ugyanazt a fogalmat mindig ugyanaz a terminus jelölje a szaknyelvben, hiszen ez az egyértelmű szakmai kommunikáció alapfeltétele. A terminológiai szabványosítás történhet a konkrét szabvány kidolgozása előtt, a szabványfejlesztés előkészületeként a szabvány szövegében használni kívánt terminusok meghatározásával; illetve már ki-

adott szabványokból is kigyűjthetők az alkalmazott terminusok definíciókkal együtt. A terminológiai szabványosítás eredményeként leginkább terminológiai szabványok születnek. A terminológiai szabványok két eltérő típusba sorolhatók: előírhatják, hogy az új fogalmakat milyen elvek alapján kell nyelvileg megjelölni; illetve több, már használatban lévő terminus közül kijelölhetik a beszélt vagy írott szakmai diskurzusban alkalmazandót (Fóris–Sermann 2010: 45–7).

A terminusok fogalmakat jelölnek, a különböző nyelvek pedig eltérő kulturális háttérüknek megfelelően különböző fogalmi rendszerekben reprezentálhatják a valóságot. Többnyelvű anyag esetében, így például a nemzetközi és az európai regionális szabványosítási gyakorlatban a terminusok szabványosítása helyett ezért inkább a terminológiai harmonizáció mutatkozik adekvát módszernek. A terminológiai harmonizáció több nyelv terminusainak viszonylatában, több modell összehangolásával, ekvivalenciákat teremt, figyelembe véve a nyelvenként különböző fogalmi és terminusrendszerek sajátosságait. A többnyelvű harmonizált terminológia úgy képes a nemzetközi szakmai kommunikáció sikerességét biztosítani, hogy közben az anyanyelv használata révén a nyelvi egyenjogúság is megvalósul. A harmonizáció során jellemzően többnyelvű online terminológiai adatbázisok készítése a cél (Fóris–Sermann 2010: 44–5, 48–50).

A terminológiai szabványosítás (pl. ISO 10241:1992, ISO 15188:2001, ISO 1951:2007, ISO 22128:2008, ISO 704:2009) és a terminológiai harmonizáció folyamata (pl. ISO 860:2007); valamint a lehetséges „végeredmékek” (pl. szabványok, glosszáriumok, szógyűjtemények, szótárak, adatbázisok, terminuskivonatoló programok) maguk is gyakran szabványosítottak. A terminológiai szabványosítást többnyire az egyes műszaki bizottságokban dolgozó szakemberek végzik, a harmonizáció ugyanakkor szakemberek, fordítók és informatikusok közös tevékenysége – az utóbbi munkát különösen hatékonyan segítheti a különböző szakterületek képviselői között közvetítő szerepet játszó, nyelvtudományi ismeretekkel is rendelkező terminológus szakember (Fóris–Sermann 2010: 48, 53–4).

4.2. Terminológiai szabványosítással, illetve harmonizációval foglalkozó szabványügyi szervezetek; a szabványosított, illetve a harmonizált terminológia fontosabb forrásai az interneten

A terminológiai szabványosítással és harmonizációval kapcsolatos feladatok elvégzésére az ISO önálló műszaki bizottságot hozott létre (ISO/TC 37 Terminology and other language and content resources; alapítva: 1947-ben). A bizottság feladata, hogy a terminológiával és más nyelvi forrásokkal összefüggésben alapelveket, módszereket és alkalmazásokat dolgozzon ki a soknyelvű kommunikáció és a kulturális változatosság körülményét figyelembe véve, ám az egyes szakterületek terminológiájáért a szakterületért felelős műszaki bizottságok felelnek, és a TC 37 közöttük koordinációs feladatokat nem lát el. A szakmai munka jelenleg a TC 37 négy albizottságának 20 munkacsoportjában folyik, két tanácsadó és egy koordináló testület közreműködésével. A munkacsoportok, többek között, fogalommodellálással, ter-

minográfiával, lexikográfiával, szocioterminológiával, terminológiai harmonizációval, a kulturális változatosság menedzselésének lehetőségeivel, fordítási és tolmácsolási kérdésekkel, a lehetséges nyelvi forrásanyag azonosításának problémáival, ontológiák létrehozásának elméleti kérdéseivel foglalkoznak (http://www.iso.org/iso/standards_development/technical_committees/list_of_iso_technical_committees/iso_technical_committee.htm?commid=48104). A TC 37-es bizottság ez ideig 29 terminológiai vonatkozású, angol nyelvű szabványt adott ki (a részleteket l. Galinski–Weissinger 2010: 14–5, Fóris–Sermann 2010: 42–3). Az ISO terminológiai vonatkozású vállalkozásai között meg kell említenünk a már szabványosított elemek fogalomközpontú rendszerezésére alkalmas „ISO Concept Database” elnevezésű adatbázis kiépítését, amely a jövőben elvezethet a több forrásszabványból a kulcsszavak (terminusok) megadása által a megrendelő igényeihez illeszkedő egyedi szabványok összeállításához, valamint a globális tudásinfrastruktúra kialakításához (Galinski–Weissinger 2010: 17–9).

A terminológia egységesítésével kapcsolatos munkát önálló műszaki bizottság végzi az IEC-nél is (IEC/TC 1 Terminology; alapítva: 1911-ben), amelynek feladata az elektrotechnika egyes részterületein használt terminusok és definíciók kidolgozása, jóváhagyása, valamint a terminusok idegen nyelvű megfelelőinek meghatározása. Ennek eredményeként a bizottság egy olyan, angol és francia nyelven elérhető nemzetközi elektrotechnikai szójegyzék elkészítésére és folyamatos karbantartására vállalkozott terminológiai szabványsorozat formájában (IEC 60050: International Electrotechnical Vocabulary, IEV), amelynek célja a tudományterület terminusainak összegyűjtése és meghatározása = az elektrotechnikai terminusok műszaki nyelvben, szakirodalomban, oktatásban, műszaki leírásokban, fordításokban és kereskedelemben való egységes használatának biztosítására. Ezt a munkát az IEV Coordinating Committee (IEVCC) elnevezésű bizottság irányítja. Az IEV interneten elérhető, ingyenesen használható, adatbázis formájú változata, az „Electropedia” (<http://www.electropedia.org>) 2007 óta működik, és 78 témakörre bontva magában foglalja a teljes IEV terminológiai szabványsorozat adatait (több mint 20 000 szócikket). A nyelvek tekintetében az „Electropedia” túl is lép az IEV-n: az angol és francia adatokon túl (témától függően) arab, japán, kínai, lengyel, német, portugál, spanyol és svéd nyelvű terminusekvivalenciákat is ad. Az IEC az interneten keresztül a felhasználók rendelkezésére bocsátja a 2002 óta kiadott IEC-szabványok „Terms and definitions” című pontjában meghatározott angol és francia nyelvű terminusok jegyzékét is „IEC Glossary: Compilation of electrotechnical terminology” címen (<http://std.iec.ch/glossary>), amely pillanatnyilag mintegy 40 000 terminust tartalmaz, azok forrásszabványbeli jelentésének meghatározásával (a részleteket l. Bölcsei 2010: 38–9).

Az IEV/TC 1 bizottság fontos szerepet tölt be az egyes műszaki szakbizottságok terminusalkotó és -alkalmazó tevékenységének koordinálásában is. Az elektrotechnika részterületeinek terminológiáját rendszerint a megfelelő műszaki szakbizottság tagjai dolgozzák ki a TC 1 titkárságának a felügyeletével. Ha több műszaki szakbizottság képviselői is részt vesznek a munkában, a TC 1 tagjaival együtt, közös munkacsoportban dolgoznak. A TC 1 titkársága az IEC Central Office központi hivatalon keresztül bővíti, vizsgálja felül az IEV-t, amely normatív kiadvány: a ben-

ne foglalt terminusoktól és definícióktól egy IEC műszaki szakbizottság sem térhet el (http://www.iec.ch/cgi-bin/getfile.pl/sbp_1.pdf?dir=sbp&format=pdf&type=&file=1.pdf).

A terminológia egységesítésére irányuló tevékenység más szabványügyi szervezetek esetében is gyakran valósul meg úgy, hogy az érdemi munka az érintett műszaki szakbizottságok képviselőiből összeálló, önálló munkacsoportokban történik, egy-egy konkrét szabvány kidolgozásának előkészítéseként (pl. ANSI). Galinski–Weissinger (2010: 13) adatai szerint ma a világ különféle szabványügyi szervezeteiben terminológiafejlesztő tevékenység több mint 2000 munkacsoportban folyik. Az MSZT mind az ISO/TC 37-es, mind pedig az IEC/TC 1-es bizottságában megfigyelő tagként van jelen (http://www.iso.org/iso/standards_development/technical_committees/list_of_iso_technical_committees/iso_technical_committee_participation.htm?commid=48104; http://www.iec.ch/dyn/www/f?p=103:29:0::: FSP_ORG_ID,FSP_LANG_ID:1231,25).

4.3. A terminológiai szabványosítás, illetve harmonizáció magyar nyelvi vonatkozásai az interneten fellelhető forrásokban

A szabványosított és harmonizált terminológiát tartalmazó szabványok, szójegyzékek, adatbázisok interneten hozzáférhetővé tett változatai magyar terminusokat tudomásom szerint nem tartalmaznak. Magyar nyelvű terminológiai segédanyagot, terminológiai szabványokat az MSZT weboldalán sem találunk. A határon túli magyarságnak otthont adó környező országok szabványügyi testületei közül néhány webhelyén közread ugyan terminológiai szabványokat, kézikönyveket, ám ezek nemzeti nyelvű adatokat tartalmaznak (esetenként angol ekvivalenciák megadásával). A szlovéniai Slovenski inštitut za standardizacijo (SIST) webhelyén található terminológiai szabvány (SIST EN 45020: „Main Definitions for Standardization and Related Activities”) a szabványüggyel kapcsolatos szlovén fogalmak angol megfelelőit adja meg angol nyelvű definíciók kíséretében.¹ A horvátországi Hrvatski zavod za norme (HZN) a terminológiai munkálatok kapcsán horvát nyelvű kézikönyvet jelentetett meg (Sounauti, Heidi, „Upute za nazivlje [Terminológiai útmutató]”, 1999);² továbbá két nemzeti nyelvű terminológiai szabvány tervezetét teszi közzé nyilvános véleményezésre: nHRN EN 10020: „Definicije i razredba vrsta čelika (EN 10020:2000)” – „Definition and classification of grades of steel (EN 10020:2000)” és nHRN IEC 60027-1: „Slovní znakovi u elektrotehnici – 1. dio: Opća načela (IEC 60027-1:1992)” – „Letter symbols to be used in electrical technology – Part 1: General principles (IEC 60027-1:1992)”.³

¹ L. <http://www.sist.si/eng/g2/g22.htm> (2010. 09. 08.).

² L. http://www.hzn.hr/english/pr_termrad.html (2011. 02. 07.).

³ L. http://www.hzn.hr/english/hrn_nacrti.html (2011. 02. 07.).

Számottevő, folyamatos erőfeszítések történnek ugyanakkor a minőségügygel kapcsolatos nemzetközi szabványokban használt terminusok (vö. EOQ Glossary; EOQ = European Organization for Quality, Európai Minőségügyi Szervezet) magyarra fordítására, a minőségügyi magyar terminológia kialakítására. Ezt a feladatot az 1990-es évektől az EOQ Magyar Nemzeti Bizottsága (EOQ MNB) Terminológiai Szakbizottságának szakértői vállalták magukra: munkájuk eredményeként a közelmúltban értelmező szótár (Balogh–Földesi 2003) és a szótár elkészítésének tanulságait összefoglaló dolgozat (Balogh–Földesi 2008) jelent meg. Az eredményeknek azonban csak kis része érhető el az interneten (Balogh–Földesi 2009).

5. Szabványügyi alapismeretek oktatása e-learning formában

Bár sok nemzeti szabványügyi testület foglalkozik oktatással is, legtöbbször megmaradnak a hagyományos, felnőtteknek indított szaktanfolyami vagy egyetemi szemináriumi keretek között megvalósuló tanításnál. A magyar MSZT akkreditált felnőttképzési intézményként maga is rendszeresen tart szabványosítással, tanúsítással, minőségbiztosítással kapcsolatos költségtérítéses, osztálytermi szaktanfolyamokat, értelemszerűen magyar nyelven.

Az angolszász világ két nagy szabványügyi szervezete, a BSI és az ANSI, felismerve a gazdaság részéről érkező igényt, az interneten keresztül bárki számára ingyenesen hozzáférhető szolgáltatásként kínál angol nyelven szabványosítási alapismereteket nyújtó tananyagokat. A 2008 óta működő „BSI Education” portál (<http://www.bsieducation.org>) korcsoportok (7–11, 11–14, 14–19 évesek és a felsőoktatás számára kidolgozott egységekben), azon belül témakörök szerint (pl. játékszerek biztonsága, alternatív energia, fenntartható fejlődés, építőipar, elektronika, biztonsági berendezések, élelmiszer-csomagolás, gyermekgondozás, könnyűbúvárokodás, termékesztek, egyes tudományterületek alapvető fontosságú szabványai) összeállított tananyag segítségével nyújt igen alapos bevezetést a brit szabványok világába. Az alsó- és középszintű oktatási intézmények tanárainak dolgát a számukra készített jegyzetek, a felsőoktatásban tevékenykedők munkáját a közreadott egyetemi előadásvázlatok és az „International Journal of Quality and Standards” című internetes tudományos folyóiratban publikált tanulmányok könnyíthetik meg a szabványügyi ismeretek tanításakor.

Az 1997-ben indított „StandardsLearn” portál (<http://www.standardslearn.org>) elsősorban az egyesült államokbeli szabványosítási tevékenység iránt érdeklődő felnőtteknek szól: a felkínált kurzusokat elvégezve képet kaphatunk a szabványosítás történetéről; a szabványok jelentőségéről, típusairól, mindennapi életünkben játszott szerepükről; az Egyesült Államokban követett szabványfejlesztési gyakorlatról, a szabványosítás ott érvényben lévő jogi vonatkozásairól. A nagyobb egységeket a tanultakat ellenőrző, online értékelést biztosító feladatsorok zárják, a kurzusok elvégzéséről pedig kérésre igazolást is kaphatunk e-mailben.

Egyes országok nemzeti szabványosítási tevékenységéről, intézményeiről, a szabványosítás adott országbeli jelentőségéről tehát az interneten keresztül vi-

szonylag részletes ismeretekre tehetünk szert, ismét csak angol nyelven (a szabványügyi oktatást szolgáló két portál részletesebb ismertetését I. Bölskei 2010: 30–1, 33–5).

6. Következtetések

A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a szabványok szerzteágazó és gyorsan változó világában az interneten közzétett információk – közöttük jelentős nyelvi információk –, szakmai és oktatási segédanyagok igen jelentős szerephez jutnak: fontos forrásai a szakemberek, a szabványalkalmazók, a szabványosításról tanulók ismereteinek, feltéve, ha jól tudnak angolul. A magyar anyanyelvűek a szabványosítással összefüggésben az interneten hozzáférhetővé tett ismeretek feldolgozása, elsajátítása során idegen nyelvet kénytelenek használni, így nyelvi hátrányban vannak azokkal szemben, akik ezekhez az információkhoz saját anyanyelvükön juthatnak hozzá. A 2005-ben kiadott „Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities” (a továbbiakban: GTP) című, a nemzeti terminológiapolitika megalkotását, fenntartását sürgető UNESCO-irányelv felhívja a figyelmet arra, hogy ha egy nyelv szaknyelvi terminológiája az egyes tárgykörökben nem vagy túlságosan lassan fejlődik ki, megeshet, hogy a mai gyors technikai fejlődés mellett egy idő után az adott nyelven egyes szakterületek kapcsán érdemi kommunikáció már nem valósítható meg (azaz funkcionális nyelvvesztés következhet be), és ez akár az egynyelvű közösségek tudományos és gazdasági fejlődéséből való kizáródásához is vezethet (GTP: v–vi).

Európában a nemzeti szabványosítás az egyes országok hivatalos nyelvén folyik, a regionális és a nemzetközi szabványosítási folyamatokba való bekapcsolódás révén ugyanakkor fontos szerepet kap az angol (szak)nyelv is. A terminológiapolitikai szakirodalom ezért az egyes népcsoportok szaknyelvének fejlesztésére két-nyelvű szótárak, fogalomgyűjtemények, tankönyvek, információs és oktatási (könnyen hozzáférhető és gyorsan kereshető, azaz elsősorban online) anyagok készítését javasolja, amelyek segítségével egyidejűleg fejleszthető az anyanyelvi és az idegen nyelvi szaknyelvi kompetencia (Fóris–Sermann 2007: 135–6).

Az egyes tudományterületek magyar nyelvű terminológiájának megteremtése, egységesítése, karbantartása a magyarság társadalmi, kulturális, gazdasági érdeke, tehát a magyar szakemberek feladata. A szabványügyben is nekünk, magyaroknak kell lépnünk a magyar nyelvű terminológiai szabványok, a magyar nyelvű terminusokat is tartalmazó két- vagy többnyelvű terminológiai adatbázisok kidolgozása érdekében, hiszen leginkább a mi érdekünk, hogy ilyenek létezzenek. Az országban elsőként, 2011 őszén a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke indít Terminológia mesterszakot. A hallgatók közül, reményeink szerint, lesznek majd, akik a szabványosítási specializációt választják (az MSZT egyébiránt az oktatásban és gyakorlóhelyként is fontos részt vállal a képzésben), és szakmailag, valamint nyelvészetileg egyaránt képzett szakemberekként eredmé-

nyesen tudnak részt venni a magyar szaknyelvekkel kapcsolatos terminológiai szabványosítási és harmonizációs munkálatokban – anyanyelvünk érdekében, mindannyiunk javára.

INTERNETES FORRÁSOK

- American National Standards Institute (ANSI) = <http://www.ansi.org> (2011. 01. 31.)
- British Standards Institution (BSI British Standards) és BSI Group = <http://www.bsigroup.com> (2011. 02. 07.)
- BSI Education = <http://www.bsieducation.org/Education/default.php> (2011. 01. 31.)
- European Committee for Electrotechnical Standardization (ETSI) = <http://www.etsi.org> (2011. 02. 02.)
- European Committee for Standardization (CEN) = <http://www.cen.eu> (2011. 02. 02.)
- European Telecommunications Standards Institute (CENELEC) = <http://www.cenelec.eu> (2011. 02. 02.)
- Hrvatski zavod za norme (HZN) = <http://www.hzn.hr> (2011. 02. 07.)
- IEC/TC 1 Strategic Business Plan = http://www.iec.ch/cgi-bin/getfile.pl/sbp_1.pdf?dir=sbp&format=pdf&type=&file=1.pdf (2011. 02. 06.)
- International Electrotechnical Commission (IEC) = <http://www.iec.ch> (2011. 02. 02.)
- International Organization for Standardization (ISO) = <http://www.iso.org> (2011. 02. 02.)
- International Telecommunication Union Telecommunication Standardization Sector (ITU-T) = <http://www.itu.int/ITU-T> (2011. 02. 02.)
- ISO/IEC Guide 2:2004 Standardization and related activities – General vocabulary = http://www.standardsinfo.net/info/livelink/fetch/2000/148478/6301438/standards_regulations.html (2011. 02. 02.)
- ISO/IEC Information Centre = <http://www.standardsinfo.net> (2011. 01. 31.)
- Magyar Szabványügyi Testület (MSZT) = <http://www.mszt.hu> (2011. 02. 02.)
- Slovenski inštitut za standardizacijo (SIST) = <http://www.sist.si> (2010. 09. 08.)
- Slovenský ústav technickej normalizácie (SUTN) = <http://www.sutn.sk> (2011. 02. 07.)
- StandardsLearn Portal = <http://www.standardslearn.org> (2011. 01. 31.)

SZAKIRODALOM

- Balogh Albert – Földesi Tamás 2003. *A minőségügy nemzetközi értelmező szótára*. Budapest, EQQ MNB.
- Balogh Albert – Földesi Tamás 2008. A minőségügy magyar terminusainak értelmezése. *Magyar Terminológia 2*: 243–60.
- Balogh Albert – Földesi Tamás 2009. A minőségügy magyar szakkifejezései. *Magyar Minőség*. XVIII: 15–28. = http://www.quality-mmt.hu/adat/fajlok/letoltesek/magyar-elektronikus-folyoirat/mm_2001-2009/2009_02mm.pdf (2011. 04. 18.)
- Bölcseki Andrea 2010. A szabványosítás online vetülete: angol nyelvű webhelyek. *Magyar Terminológia 3*, 1: 21–40.
- Fóris Ágota–Sermann Eszter 2007. Cenni sul ‘terminology policies’ in Ungheria. In: Papo, Adriano (a cura di): *Quaderni Vergeriani*. Annuario dell’Associazione Culturale Italoungherese del Friuli Venezia Giulia «Pier Paolo Vergerio». Duino Aurisina. Anno III, n. 3: 131–40.
- Fóris Ágota–Sermann Eszter 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia 3*, 1: 41–54.

- Galinski, Christian–Weissinger, Reinhard 2010. Terminológiai szabványosítás és fordítási szabványok. *Magyar Terminológia*. 3, 1: 8–20.
- GTP. = *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities*. UNESCO irányelv. Prepared by Infoterm. Párizs. 2005. = <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf> (2011. 02. 08.)
- Pónyai György 2010. Szabványosítás és a terminológia. *Magyar Terminológia* 3, 1: 3–7.

Bölcsei Andrea

KRE BTK

Magyar Nyelvtudományi Tanszék

SUMMARY

Bölcsei, Andrea

Standardization and the Hungarian language: the online sources of standardization providing information, terminological aids and education

The paper emphasizes the social and economic benefits of applying standards in industry and in services; moreover, it briefly presents the scenes and tasks of official standardization processes on the basis of information provided by the websites of some national (e.g. ANSI, BSI, HZN, MSZT, SIST), regional (e.g. CEN, CENELEC, ETSI) and international (e.g. ISO, IEC, ITU-T) standardization institutions. The author also discusses the most important online sources of standardized and harmonized terminology (e.g. International Electrotechnical Vocabulary, Electropedia, ISO Concept Database, terminology standards) and describes two standardization related educational portals (BSI Education and StandardsLearn Portal). As all relevant online material with respect to standardization is available in English, in the rapidly changing world of technology, Hungarians, in the long run, must face the danger of reduction in Hungarian specialised language variations, especially when terminology is concerned – unless native Hungarian standardization professionals, linguists and terminologists begin to elaborate and adopt adequate methods of corpus planning in the near future for the specialised variants of the Hungarian language.

Keywords: standardization, terminology harmonization, terminology policy, corpus planning, websites